

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 44 Volume: 9 Issue: 44

Haziran 2016 June 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

REFİK HALİT KARAY, SABAHATTİN ALİ VE NURETTİN TOPÇU'NUN HİKÂYELERİ ÖRNEĞİNDE
ANADOLU'DA BÜROKRASİ VE MEMURLAR*
BUREAUCRACY AND PUBLIC OFFICERS IN ANATOLIA WITHIN THE STORIES OF REFİK HALİT
KARAY, SABAHATTİN ALİ AND NURETTİN TOPÇU

Ufuk SARITAŞ*
Mehmet GÜNEŞ*

Öz

Refik Halit Karay, Sabahattin Ali ve Nurettin Topçu Türk edebiyatının farklı dönemlerinde eserler veren yazarlardır. Bu üç yazarın hikâyelerinde Anadolu kavramı önemli bir yer tutar. Refik Halit Karay, Sabahattin Ali ve Nurettin Topçu'nun düşünce dünyaları farklı olmasına rağmen Anadolu insanının sorunlarına bakış yönleri bazı benzerlikler gösterir. Bu benzerliklerden birisi de Anadolu'daki bürokrasi ve memurlar sorunudur. Refik Halit daha çok bürokrat ve memurların yeteneksizliğini, tembelliğini, sorumsuzluğunu vurgularken; Sabahattin Ali ise bürokrat ve küçük memurların acımasızlığını, rüşvet ve yolsuzluğun Anadolu halkını nasıl mağdur ettiğini sert bir dille eleştirir. Sabahattin Ali gibi Cumhuriyet dönemi hikâyecisi olan Nurettin Topçu'nun Cumhuriyet dönemi Anadolu'su bürokrasisini işleyişi benzerdir. Nurettin Topçu da bürokratların liyakatsiz biçimde terfi ettirildiği, rüşvet ve adam kayırmacılığın had safhaya varmasını sert bir dille eleştirir. "Memuriyet Hayatı" hikâyesinde yöneticilerin kişisel çıkarları için astı konumundaki memurların yükselmesini engellemeleri eleştirilir. Refik Halit Karay, Sabahattin Ali ve Nurettin Topçu'nun Hikâyelerinde Anadolu adlı yüksek lisans tezinden üretilerek hazırlanan bu çalışmada üç yazarın Anadolu'yu konu alan hikâyelerinde bürokrasi sorununun nasıl ele alındığı karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Refik Halit Karay, Sabahattin Ali, Nurettin Topçu, Anadolu, Bürokrasi, Hikâye.

Abstract

Refik Halit Karay, Sabahattin Ali and Nurettin Topçu are writers who have written their works at different periods of Turkish literature. The concept of 'Anatolia' has an important place in the stories of all of these three writers. Despite the fact that they have different world views, the way they consider the troubles of Anatolian people shows some similarities. One of these similarities is that the issue of bureaucracy and public officers in Anatolia. While Refik Halit mostly stresses the incompetency, irresponsibility and laziness of bureaucrats and public officers (In the stories of "Şeftali Bahçeleri", "Boz Eşek", "Vehbi Efendi'nin Şüphesi" etc.); Sabahattin Ali strongly criticises the cruelty of bureaucrats and public officers, and how bribery and malpractice have harmed Anatolian people (In the stories of "Kağnı", "Komik-i Şehir", "Fikir Arkadaşı", "Candarma Bekir" etc.). The way Nurettin Topçu, who is a Republic era storywriter like Sabahattin Ali, describes the bureaucracy of Republic era Anatolia is similar to those of other two. He too strongly criticises the undeserved promotions of bureaucrats and the high levels of bribery and favoritism. In his story "Memuriyet Hayatı", he criticises the prevention of promotions of public officers by their superiors because of their self-interests. This work prepared from Anatolia In Refik Halit Karay, Sabahattin Ali And Nurettin Topçu's Stories.

Keywords: Refik Halit Karay, Sabahattin Ali, Nurettin Topçu, Anatolia, Bureaucracy, Story.

"Bürokrasi" *Türkçe Sözlük*'te "Devletle ilgili işlerin yürütülmesinde gereksiz kural ve işlemler, kırtasiyecilik"¹ şeklinde olumsuz bir anlamla ifade edilir. İlk defa 1745'te Fransa'da kullanılan bürokrasi terimi, eski Fransızcada koyu renk çuha anlamına gelen "*la bure*" tabiri ile, Yunancada hâkimiyet ve iktidar karşılığı olarak kullanılan "*cratie*" kelimesinin terkibinden oluşur. O devirde, kamu hizmeti gören memurların işgal ettikleri masalar sözü edilen kumaşla kaplandığı için "*büro*" terimi başlangıçta resmî işlemlerinin yapıldığı masalar, daha sonraları ise bu masaların buldukları daireler anlamına gelmiştir.²

Devlet adına iş yapan, vatandaşın devlet işleri ve kurumlarında aracı olan memurlar, halkın gözünde devletin temsilcisi/somutlaşmış halidir. Devleti temsil eden memurların halka sergilediği birçok uygunsuz davranış nedeniyle bürokrasi halkın gözünde uzun yıllardan beri olumsuz bir imaja sahiptir. Anadolu halkı bürokrasi ve bürokrat kavramlarını zorluk çıkarma, sorun oluşturma söz gruplarıyla birlikte düşünür. Çoğu zaman liyakat ve yetenek göz ardı edilerek atanan/seçilen bürokrat ve memurlar halkı mağdur etmektedirler. Vicdan duygusundan ve sorumluluk bilincinden uzak olan memur ve bürokratlar halka ve devlete hizmet etmek yerine kişisel çıkar peşinde koşup adları da rüşvet ve yolsuzlukla birlikte anılmaktadır. Ayrıca İstanbul'dan taşraya gönderilen memurların İstanbul'a duydukları özlem ve bir an

* Bu makale çalışması, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde Doç. Dr. Mehmet Güneş'in danışmanlığında hazırlanan *Refik Halit Karay, Sabahattin Ali ve Nurettin Topçu'nun Hikâyelerinde Anadolu* adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, saritasufuk@gmail.com.

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mgunes@marmara.edu.tr

¹ "Bürokrasi", *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2005, s.335.

² Levent Ali Çanaklı, *Türk Romanında Bürokrasi ve Memurlar (1872-1950)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Bursa 2007, s. 2

önce taşradan kurtulup İstanbul'a dönme isteğiyle birlikte, memurların göreve başlarken besledikleri idealist duyguların taşranın iktidar sahibi eşrafının bir takım karşıt davranışları sonucu içlerindeki idealizmlerini kaybetmeleri de halka karşı olumsuz davranışlar sergilemelerinin bir nedeni olarak görülebilir.

Türk Edebiyatında da Fuzulî'nin *Şikâyetnâme*'sinden bu yana birçok eserde Türk bürokrasisinin aksayan yönleri farklı bakış açılarıyla ele alınıp eleştirilmiştir. Türk Edebiyatında hikâyelerinde ağırlıklı olarak Anadolu'yu ve Anadolu insanını merkeze alan Refik Halit Karay, Sabahattin Ali, Nurettin Topçu da Anadolu toplumunda bürokrasi ve memurları işleyen hikâyelerinde bürokraside yozlaşmayı farklı yönleriyle işlerler.

Refik Halit Karay'ın "Şeftali Bahçeleri" hikâyesinde memurların devlete hizmet ve sorumluluk duygusunu unutup nasıl tembelleştikleri gösterilir. Ağâh Bey'in tayin olduğu kasaba şeftali bahçeleri ve bu bahçelerde düzenlenen eğlencelerle meşhur bir yerdir. Ne kadar zevkine düşkün memur varsa hep buraya gelmek ister ve yerleşir. Kasaba adeta Anadolu'nun Sadabat'ıdır. İstanbul'dan Akdeniz sırtlarında bir kasabaya Tahrirat müdürü olarak tayin edilen idealist bir memur olan Ağâh Bey'in kasabadaki sosyal hayatın etkisiyle idealist memur kimliğinden uzaklaşması ve geçirdiği değişimin anlatıldığı "Şeftali Bahçeleri" hikâyesinde, Ağâh Bey kasabadaki ilk memuriyet gününde memurlarla tanışınca şaşkınlığa uğrar. Çünkü kasabadaki bütün memurlar laubali bir şekilde ona bu beldede işlerin az olduğundan, rahatına bakmasını telkin ederler. Kimi beyitler okur aşktan, rindlikten bahsederken kimi de rakıdan, üzümünden, baklavadan bahseder. Birisi kadınlardan söz ederken bir diğeri de kasaba hamamının yerini tarif eder. Ayrıca hepsi birlikte durmadan şeftali bahçelerinden, buradaki zevkten ve keyiften dem vururlar. Memuriyet işlerini umursamayan kasaba memurları akşamüzeri olunca heybelerine rakılarını koyar merkeplerine binip şeftali bahçelerine doğru yola koyulurlar. Uzun uzun eğlendikten sonra akşam geç saatte evlerine dönerler. Ömürlerini bu şekilde eğlenceyle geçiren memurlar suya sabuna dokunmadıkları için senelerce yerlerinde kalırlar, adeta kasabayı benimseyip kendilerine evler yaptırırlar, havuzlar açtırıp kameriyeler kurdururlar. Bu memurların çoğu eski devrin hoş görmediği, mağdur edilip gönderdiği kişilerdir. Terfi ümitleri de olmadığından resmi işlere önem vermezler, zevklerine bakarlar. Ağâh Bey de İstanbul'dan bir nevi sürgünle buraya gönderilir. Mülkiyeden çıktuktan sonra Avrupa'ya kaçmış, nüfuzlu birinin yardımıyla İstanbul'a dönmüş, dört ay zaptiye nezaretinde kaldıktan sonra sonunda bu kasabaya Tahrirat Müdürü olarak atılmıştır. Kasabaya idealist bir memur olarak gelen Ağâh Bey bu eğlence âlemine ancak iki ay dayanabilir. Sonunda o da kendini bu âlemlerin içinde bulur. Şeftali bahçelerine giderken rahatlık olsun diye o da kendisine bir eşek satın alır. Evkaf memuru sayesinde kadınlı eğlencelere de katılır. Ağâh Bey bu değişimin sonrasında eski idealistliğini arkadaşlarına mazur göstermek için eski hal ve tavrını "Toyluk, ne yaparsın?" diyerek geçiştirir. Hikâyede Anadolu'da memurların kendi kurdukları sistem, başta idealist bir memur olan Ağâh Bey'in idealist kimliğini öğütterek ortadan kaldırmış, kendi parçası yapmıştır.

Hacı Mustafa Ağa'nın yazın tarlasında çalıştırmak için aldığı öküzün bütün hesaplarını bozmasının anlatıldığı "Koca Öküz" hikâyesinde rüşvet alan memurlar eleştirilir. Hacı Mustafa Ağa çevresinde, köy hayatı anlatılırken köy kasaba arsında idari ilginin karakteri ve rüşvet problemi üzerinde durulur.³ Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde rastlanan tembel, beceriksiz ve çıkarıcı memur tipine bu hikâyede de rastlanır. Kurnaz bir insan olan Hacı Mustafa Ağa mal müdürü, vergi kâtibi, evkaf memuru gibi her zaman işi düşebilecek memurlarla sık sık görüşür onlara hediyeler götürür. Memurlarla girdiği bu ilişki sayesinde "(...) tarlalarını başkalarının zararına genişletmiş, su vakfına müteveli olmuş, eski vergi borçlarını kapatmıştı[r]."⁴

"Vehbi Efendi'nin Şüphesi" hikâyesinde anlatılan olayların merkezinde olan Vehbi Efendi, Refik Halid Karay'ın hikâyelerinin genelinde rastlanan beceriksiz ve tembel memurlardan birisidir. Elinden, çalıştığı kalemde basılmış kâğıtları doldurmaktan başka bir iş gelmez; sorulmadıkça da konuşmaz. Akşamları erken yatar, sabahları erken kalkar. Ömrünü bu şekilde durağan ve monoton geçirmek onu mutlu eder. Kalemde çalışan diğer memurlar da Karay'ın hikâyelerinde görülen memur tiplerindedir. Şeftali Bahçeleri hikâyesinde olduğu gibi bu hikâyedeki memurlar da yaşadıkları kasabada eğlencelerinden hiç ödün vermezler. Cuma ve bayram günleri balık avına giderler, buz gibi karpuz çatlatmak için kiraz yaylalarına çıkarlar ve Pazar günleri de çingene kızlarına sataşır. Kadı ve kalem müdürü gibi memurlar da Vehbi Efendi'ye oynanan oyunun parçası olup Hanife'yle elenmesine sebep olurlar.

"Sarı Bal" hikâyesinde memurların bazıları Sarı Bal'ın cazibesine kapılmış ve akıbetleri kötü olur. Bir Mal müdürü onun uğruna kasasında açık verince kalebent olarak sürülür. Nitekim hikâyenin sonunda da Kasabanın yeni kaymakamı da sürülme de işinden olmakla birlikte kasaba eşrafına ve memurlara rezil olur. Kasaba halkı ve memurlar kaymakamı Sarı Bal'ın evinde basılasına kadar sert, vakarlı ve azametli olarak görürler. Kaymakam göreve gelir gelmez polis komiserine Sarı Bal'ın evinde yakaladıklarını direk

³ Şerif Aktaş, *Refik Halit Karay*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 77

⁴ Refik Halid Karay, *Memleket Hikâyeleri*, İnkılap Yayınları, İstanbul: 2015, s.51

hapse atmaları emrini verir. Ancak kendisi de diğer erkeler gibi Sarı Bal'ın cazibesine kapılıp bir gece Sarı Bal'ın evinde basılır. Memurların ve eşrafın gözünde saygınlığını yitiren kaymakam ertesi gün istifa eder. Saraya mektup yazarak yeni bir görev yeri ister ancak olumsuz yanıt alır ve ortada kalır.

"Boz Eşek" hikâyesinde de bürokrasi tenkit edilir. Hikâyede boz eşek ölen sahibi tarafından Hicaz'a başışlanınca Muhtar Hüsmen Hoca eşiği kasabaya götürüp memurlara bırakmak ister. Köyden oldukça uzak olan kasabaya ilk gidişinde bir jandarma çavuşuna müracaat eder. Jandarma çavuşu Hüsmen Hoca'yı pek umursamaz. Kasabanın Kabak kadı lakaplı kadısı da İstanbul'a izne gitmiştir. Bunun üzerine Hüsmen Hoca kaymakama derdini anlatmaya giderse de yine umduğunu bulamaz. Beş gün kasabada dolaşır ancak bir netice alamaz ve köye geri döner. İkinci defa kasabaya gider ancak kadı hala izinden dönmemiştir. Üçüncü gidişinde de yanında şahit getirmedeği için eşekle birlikte tekrar köye yollanır. Hüsmen Hoca yanındaki şahitlerle birlikte anca dördüncü gidişinde eşiği kadıya teslim edebilir. Köylüler kendilerince mübarek gördükleri görevlerini yerine getirdiklerine inanırlar. Eşiğin kadı tarafından Hicaz'a gönderileceğini düşünürler. Ancak bir süre sonra pirincini satmaya kasabaya giden Hüsmen Hoca boz eşiği kadının Hicaz'a göndermeyip kendisinin kullandığını görür. Kadı, köylünün saf dini duygularını suiistimal ederek eşiğe sahip olmuştur.

"Cer Hocası" hikâyesinde Meşrutiyetin ilanı gibi büyük bir siyasi değişimin sonucu Asım'ın yaşadıkları anlatılır. Asım Mülkiye'den mezun olduktan sonra Mabeyincilerden birinin akrabası olduğu için bir memurluk bulmuştur. Ancak Meşrutiyetin ilanından sonra saray yanlısı olduğu gerekçesiyle memuriyetine son verilir. Meşrutiyetten sonra Mabeyinci akrabası da İstanbul'dan kaçınca ona destek olacak kimsesi kalmaz. Asım'ın eski arkadaşları da artık onu tanımazlar ve vatansever bir meşrutiyet aşığı olurlar. Asım da saray yanlısı kabul edildiği için artık kimse ona yakın durmaz. Burada Asım'ın üzerinden insanların o dönemde nasıl menfaatleri için taraf değiştirdiklerine dikkat çekilmiştir.

Anadolu toplumunda bürokratik sorunların işlenişi bazı yönlerden benzerlik gösterse de birçok yönden farklıdır. Refik Halit daha çok bürokrat ve memurların yeteneksizliğini, tembelliğini, sorumsuzluğunu vurgularken; **Sabahattin Ali** ise bürokrat ve küçük memurların acımasızlığını, rüşvet ve yolsuzluğun Anadolu halkını nasıl mağdur ettiğini sert bir dille eleştirir. Sabahattin Ali'nin Anadolu'da bürokrasideki yozlaşmayı konu alan "Kazlar" hikâyesi, rüşvet sorununu ayrıntılı biçimde işler. Bir düğünde çıkan kavgada sekiz kişinin ateş etmesi sonucunda bir kişi vurulur. Ancak kurşunun kimin silahından çıktığı belli değildir. Seyit ve arkadaşı Durmuş hariç diğerleri müstantiğe rüşvet vererek bu durumdan sıyrılırlar. Mahkeme durmuş ve Seyit'e onar yıl hapis cezası verir. Seyit, hapishanenin sağlıksız koşullarında verem olur, sürekli hastaneye yatırılır. En sonunda da hastalığı iyice ilerlediği için hastaneye kabul edilmez. Bu durumda olan mahkûmların yönetmeliğe göre tahliye edilmesi gerekse de ne hapishanedeki iş bilen mahkûmlar ne de başkası Seyit'e yardım etmez. İlgilenen kimse olmadığı için Seyit'in dosyası savcılıkta bekler. Hapishanede verem olan Seyit koğuştaki abdesthanenin hemen yanında pis ve bitli bir yerde yatar. Yerini değiştirmek için başgardıyanla müdüre iki kez rüşvet vermesi gerekmektedir. Seyit, eşi Dudu'ya durumu bildiren bir mektup yazar. Dudu kendi kazı ve komşudan çaldığı kazla hapishaneye geldiği sırada eşi Seyit ölmüş ve hapishaneden çıkarılıyordur. Gardıyan Seyit'i soran Dudu'ya gerçeği söylemek yerine kazları ve pekmezi alabilmek için Dudu'ya yalan söyler ve onu hapishanenin kapısından geri yollar. Dudu köye döndüğünde de hırsızlık yaptığı için tutuklanır ve üç ay hapse mahkûm olur. Kocasının ölümünden ise hapisten çıktığı üç ay sonunda haberdar olabilir. Bu durum göstermektedir ki, bürokrat ve memurlar insanî değerlere oldukça yabancılaşmış, ahlaki bakımından da son derece yozlaşmışlardır.

"Bir Firar" hikâyesinde yüzbaşı tarafından "Faili bulmadan gelirsiniz gözüme gözükmeyin" diye tembihlenen jandarmalar, köylü tarafından da serseri olarak görülüşü için sevilmeyen İdris'i yakalarlar. Aslında hiçbir şeyden haberi olmayan İdris'e döverek bayram namazında İmamköy Camii'ni basarak cemaati soyduğunu söyletirler. İdris işlemediği suçu itiraf etse de jandarmalar çaldıklarının nerede olduğunu öğrenmek için İdris'i tekrar döverek sorgularlar. Yediği dayağın şiddetine dayanamayan İdris, çaldıklarının İmamköy'de kahveci Süleyman'da olduğunu söyler. Jandarmalar sadece bir fail götürebilmek için yakaladıkları İdris'le birlikte İmamköy'e gitmek için yola çıkarlar. Yolda giderken kendisine yardım eden tek insan olan Kahveci Süleyman'ın adını verdiği için pişmanlık duyan İdris, jandarmaların bir anlık dalgınlıklarından yararlanır ve kaçmaya yeltenir ancak jandarmalar tarafından vurularak hayatını kaybeder.

"Komik-i Şehir" hikâyesinde bir tiyatro kumpanyasının kasabaya gelmesiyle başlayan olaylar anlatılır. Hikâyede kasabanın önde gelen memurların şahsında insanî değerlere yabancılaşmaya dikkat çekilir. Bu memurlarda "umumî bir ahlak çöküntüsü", "gösteriş zihniyeti", "ukalalık ve yılışıklık" hâkimdir.⁵ Kaymakam, mülkiyeden yeni çıkmış, ukala, kendini beğenmiş, kötücül bir gençtir. Kendisini herkesten akıllı sanan Kaymakam, hayatta hiç kimsenin namuslu hareket edeceğine inanmaz. Kaymakamın hemşerisi olan Candarma Kumandanı da pek "habistir". Sırf akşamları gece toplantıları yapıp evli kadınlarla

⁵ Mustafa Kutlu, *Sabahattin Ali*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1995, s. 168

münasebette bulunmak için yeni memurlara her türlü kolaylığı sağlar. İki kelimeyi bir araya getiremediği halde her toplantıda konuşma yapar. Tiyatroyu izlemeye gelen hususi muhasebe memuru da şişman göbeğini locanın kenarına dayayarak iki polis refakatinde umumhaneden gelen kadınlara bakar. Bu sırada Rahmi'nin tiyatrosu da gösteriye başlar. Sahnede sevgilisi Viktor ile kendisi varken kabadayılar lambaları söndürüp ateş ederek tiyatroyu basarlar ve tiyatronun iki kadın aktrisi Viktor'la Suzan'ı kaçırlar. Çömlekçizadeler ismiyle tanınan kabadayılar bir süre sonra Suzan'ı bırakırlar ancak Viktor kalır. O gece sabaha kadar uyuyamayan Rahmi sabah candarma kumandanına gider, arama için birlik çıkarmasını ister. Kumandan Rahmi'ye havanın karlı olmasını mazeret göstererek beklemesini söyler. Rahmi çaresiz kaymakama başvurur. Kumandanın kızı Çömlekçizadeler'in kaçırdığını öğrenen kaymakam da Rahmi'ye yardımcı olmaz. Rahmi çaresiz bir at kiralayarak tek başına yola çıkar. Üç gün yoğun karda atın üzerinde gittikten sonra yolda kabadayılarla karşılaşır. Kabadayılar Rahmi'nin silahını elinden alarak Viktor'u karlar üzerine bırakıp giderler. Rahmi ve Viktor dört günde kasabaya geri dönerler. Geri döndükten sonra kaymakam sorgulama için Viktor'u çağırır. Sorgulama sırasında kaymakam Viktor'a sarkıntılık eder, Viktor da kaymakama tokat atar. Buna sinirlenen kaymakam bir emirle Viktor'u umumhaneye gönderir, Rahmi'yi de kasabadan attırır. Olanlar karşısında çaresiz kalan Rahmi bir nehirden geçişleri sırasında arabayı devirerek intihar eder.

Sabahattin Ali'nin Yozgat'ta öğretmen olarak görev yaptığı sırada edindiği gözlemlere dayanarak⁶ kaleme aldığı "Asfalt yol" hikâyesi, bir köy öğretmenin notları şeklindedir. Yazar bu hikâyede köy sorunlarına karşı bürokratların göstermelik ve politik yaklaşımları eleştirir.⁷ İstasyondan köye kadar bir kamyonun arkasında bozuk yolda saatlerce yol giderek bitkin bir halde köye varan öğretmen, bu yolun düzeltilmesi işini kendisine görev edinir. Çukurlarla dolu olan bu bozuk yol, köyü istasyon ve vilayete, vilayeti de istasyona bağlayan tek yoldur. Öğretmen bu yolun düzeltilmesi için gerekli mercilere dilekçe vermesine rağmen bir cevap alamaz. Köylüleri de bilgilendirip dilekçe vermelerini sağlar. Ancak köylüyü bilgilendirip onların sorunlarıyla ilgilenmesi, başta maarif müdürü olmak üzere memurları rahatsız eder. Ayrıca şehirde bir araba tamirhanesi işleten köyün zenginlerinden Rüstem Ağa da öğretmenin bu yol mücadelesinden hoşnut değildir. Öğretmen cevapsız kalsa da dilekçe yazmaya devam ederken vilayete gelen devlet büyüklerinden birisi valiye laf arasında bu yoldan bahseder. Halkın dilekçe ve isteklerine rağmen kılını kıpırdatmayan vali devlet büyüğünün yol yapılırsa vilayete tekrar geleceğini söylemesi üzerine hemen bir asfalt yol yapılması için işe koyulur. Aslında asfalt yerine bir şose yol yapılması daha az maliyetli ve daha çok işlevsel olmasına rağmen valinin asfalt yol yapmak istemesi yöneticilerin zihniyetini gösterir. Yol yapımı için plan yapan mühendisler maliyetin yarım milyona kadar çıkabileceğini söylerler. Oysa vilayetin bütçesi üç yüz elli bin liradır. Bunun üzerine borç alabilmek için bankalara müracaat edilir, bankalar maliye vekâletinin izni olmadan borç veremez, maliye vekâleti de meclise sormadan izin veremez. Olaylar bu şekilde tıkanmışken vali gazete ve televizyonlara çıkıp konuşma yapmasıyla borç para bankadan vilayetin hastane ve maarif masraflarından kesilmesi şartıyla alınır. Para sorunu aşıldıktan sonra yol yoğun bir çalışmayla bitirilir ancak bu sefer de yol yapımında müteahhidin malzemedan çaldığı için yolun dayanıksız olduğu dedikoduları çıkar. Köylülerin yeni yola yaklaştırılmadığı büyük bir açılış töreninden sonra kullanıma açılan yol, dedikodularda olduğu gibi gerçekten dayanıksız çıkar. Yoldan geçen yaylı ve kağnıların tekerlekleri asfalt yolda iz bırakıp, çukurlar açar. Yolun kısa sürede eski çukurlu haline gelmesinden endişe duyan yetkililer köylünün bu araçlarla asfalt yola çıkmalarını yasaklar. Köylü asfalt yola çıkamadığı için tarlalardan tam altı saat daha fazla yol giderek anca köye ulaşır. Yol meselesini ortaya koyduğu için ilk başlarda itibar gören öğretmen daha sonra köylünün yolu kullanmasının yasaklanması üzerine eski itibarını kaybeder. Köylünün tepkisinden korkan öğretmen muhtarın da telkiniyle bir akşam köyden ayrılır.

"Sulfata" hikâyesinde Mustafa ve Aliye'nin hikayesi anlatılır. Anlatıcı dağda gezerken yolunu kaybederek Mustafa ve Aliye'nin yaşadığı bostanlarla çevrili kerpiç kulübeye rastlar. Kuyudan su içerken uzakta bir karaltının yaklaştığını görerek o yöne doğru yürümeye başlar. Biraz yürüdüktan sonra yolda Mustafa ve sıtma nöbetinden dolayı yerde yatan Aliye'yi görür. Tanışma faslından sonra Mustafa anlatıcıya hikâyelerini anlatır. Aliye, Mustafa askerdeyken sıtmaya yakalanır. Mustafa Aliye'yi alıp Sıtmayla Mücadeleye götürür. kan tahlili yapıldıktan sonra doktor bir şeyleri olmadığını söyleyerek sert bir şekilde onları başından savar. Döndüklerinde Aliye tekrar sıtma nöbeti geçirince yine doktora giderler. Doktor bu sefer Aliye'yi belediye doktoruna gönderir. Belediye doktoru da Aliye'ye sıtması olduğunu, Sıtmayla Mücadeleye gitmesi gerektiğini söyler. Tekrar doktora geldiklerinde bu sefer yalnızca biraz sulfata isterler ancak doktor bağırarak onları dışarı attırır. Mustafa bunun üzerine kendisi gidip bir miktar sulfata alır. Aliye'ye bir müddet iyileşse de sulfata bitince tekrar nöbet geçirir. Başka çareleri olmadığı için doktora

⁶ Asım Bezirci, *Sabahattin Ali*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2007, s.101

⁷ Ramazan Korkmaz, *Sabahattin Ali (İnsan ve Eser)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 150

tekrar gidip gece yarısına kadar muayenehanenin kapısında beklerler. Gece sarhoş bir vaziyette gelen doktor bağırarak Mustafa ve Aliye'yi kovar. Başka bir gün sıtma gelince doktoru inandırabileceklerini düşünerek akşama kadar doktorun kapısında beklerler ancak akşama kadar nöbet gelmez. Gündüz gelmeyen sıtma nöbeti eve dönerlerken gelir. Dinlenmek için durduklarında da anlatıcıyla karşılaşır. Onlara yardım etmek isteyen anlatıcı Mustafa'ya Aliye sıtma nöbeti geçirirken parmağından kan alıp doktora götürmesini tavsiye edip yoluna devam eder. Ertesi gün kasabada Mustafa'yı elinde cam ile yolda gördüğünde de ne olduğunu sorar. Mustafa doktorun "Ulan kim bilir hangi sıtmalının kanını aldınız da bana yutturmamak istiyorsunuz!.. Benden dalavereyle sulfata koparmaya kalkıyorsun, ha!"⁸ deyip kendisini yine kovduğunu söyleyip anlatıcının yüzüne bakmadan camı yere atarak gider. Anlatıcı Sıtma Mücadelesinin önünden geçerken doktorun hademeye "sana kaç defadır söylüyorum. Sokma bu herifleri benim yanıma!.. dışarda kininin pahalı satıldığını duyunca hepsi sıtmalı kesiliyorlar... Ben bilirim bu köylülerin ne yalancı mahluklar olduğunu..."⁹ diyerek kızdığını görür. Hikayede doktorun başından beri Mustafa ve Aliye'ye karşı sergilediği tavır, doktorların köylünün sorunları karşısında ne derece anlayışsız ve duyarsız, Mustafa ve Aliye'nin durumu da köylünün ne derece sahipsiz ve çaresiz olduğunu gösterir.

"Kağrı" hikâyesinde bir tarla meselesi yüzünden Savrukların Hüseyin Sarı Mehmet'i vurur. Cinayetin ardından Hüseyin'in babası Mevlut Ağa Mehmet'in annesini köylü, imam ve muhtarın da yardımıyla davacı olmaması için ikna eder. Aslında köye en yakın jandarma karakolu altı saat uzaklıktadır. Ancak jandarmalar bir ihbar olmadığı sürece köye hiç uğramazlar. Zaten Mevlut Ağa'dan korktuğu için hiçbir köylü cinayeti ihbar etmez. Fakat kasabada yaşayan Garip Mehmet, Mevlut Ağa'ya olan düşmanlığından dolayı duyduğu bu cinayet haberini ihbar eder. Teşhis için kendisinin köye gitmesi gereken doktor yaz günü sıcak havada yolculuk etmeyi gözü kesmediği için iki tane jandarma yollayarak cesedi kasabaya getirmelerini emreder. Jandarmalar köye gidip soruşturmada sonra mezarı açıp kokmuş cesedi çıkarırlar. Kendilerine davacı olmadığını söylemesine rağmen Mehmet'in annesine cesedi kasabaya getirmesini söyleyerek önden giderler. Kadın çaresiz oğlunun kokmuş cesedini kağrıya yükleyerek yola koyulur. Hikâyede memurların umarsızlığı, kanunların ağanın baskısı karşısında geçersizliği eleştirilmiştir.

"Kafakâğıdı" hikâyesindeki ihtiyar köylü ağa ile olan tarla mücadelesinde kendi kafakâğıdı (nüfus cüzdanı) olmadığı için ölen torunun kafakâğıdını kullanır. Bir gün yol parası için gelen tahsildarlar adam ihtiyar olmasına rağmen kimlikte yirmi dokuz yaşında gözüktüğü için ondan para isterler. İhtiyarın verecek parası olmadığı için hapse atarlar. Hikâyede bürokratların dikkatsizliği ve duyarsızlığının halkı nasıl mağdur ettiği gösterilir. İhtiyar adamın şu sözleri köylünün devlet işleri ve evrakına bakışını yansıtır:

"Ne olurmuş sanki?... Hepsi devletin kâğıdı değil mi?"¹⁰

Sabahattin Ali'nin Konya'da görev yaptığı sırada başından geçen olaylarla ilgi olması muhtemel¹¹ "Fikir Arkadaşı" hikâyesi monolog şeklinde kaleme alınmıştır. Anlatıcı taşra memuru, en iyi arkadaşı olduğunu söylediği, aynı kalemde çalışan bir memurun hikâyesini anlatır. Bu genç memur haksızlıklara karşı direndiği için memleketin büyüklerinin nefretini üzerine çekmiş, bir iftirayla da hapse girmiştir. İçki sofrasında karşılıklı konuştuğu kişi de bu gencin avukatıdır. Anlatıcı genç memuru her haksızlığa itiraz ettiği, yanlış uygulamaları düzeltmeye çalıştığı için cahil bulduğunu söyler. Onun olgunlaşması için bir müddet hapisanede kalması gerektiğini düşündüğü belirtir. Avukatı da bu nedenle davet eder, ondan savunmayı gevşek tutmasını ister. Gerekirse genci hapiste tutması karşılığında kendisine otuz lira verecektir. Avukatın o parayı nereden bulacağını sorması üzerine de gencin hapiste olması nedeniyle onun işlerine de kendisinin baktığını ve devletten kırk lira kadar ek ücret aldığını söyler. Memurun verdiği bu yanıt gerçeği ortaya koyar. Aslında o genç memurun arkadaşı falan değildir. Daha fazla para kazanabilmek için genç memurun hapiste kalmasını istemekte, avukatına bunu sağlaması için rüşvet teklif etmektedir. Hikâyede taşradaki bürokratların bilgisizliği, kıskançlığı, çıkarıcılığı, ikiyüzlülüğü anlatıcı memurun şahsında alaylı bir üslupla yansıtılmıştır.

"Sıcak Su" hikâyesinde iki jandarma ağanın oğlunu vurup dağa kaçan İsmail'i aramak için akşam vakti köye gelirler. Atlarından inip İsmail'in evine gidip eşi Emine'ye İsmail'in evde olduğuna dair haber aldıklarını söylerler. Ancak Emine İsmail'in nerede olduğunu bilmediğini, Mayıs ayından beri yaklaşık dört aydır onu hiç görmediğini anlatmaya çalışır. Evi arayıp bir şey bulamayan jandarmalar sinirlenirler. Jandarmalardan birisi evin bir köşesindeki gusülhanenin tahta kapısını açtırır. Tenekede bulunan suyun sıcak olduğunu görüp Emine'ye neden bu saatte suyun sıcak olduğunu sorar. Emine kendisinin su döküneceğini söyler. Buna inanmayan jandarma İsmail'in yakınlarda olduğunu, eğer eşinin namusunu kirletirlerse sese geleceğini düşünür. Ancak düşüncelerini gerçekleştirdikten sonra bekledikleri gibi İsmail'in gelmemesi üzerine çekip giderler. Kadın da sessizce ormana doğru gider, karanlıkta kaybolur. Ormanda

⁸ Sabahattin Ali, *Yeni Dünya*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 101

⁹ Sabahattin Ali, *Yeni Dünya*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 101

¹⁰ Sabahattin Ali, *Kağrı-Ses-Esirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, s. 21

¹¹ Asım Bezirci, *Sabahattin Ali*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2007, s.115

saklanan İsmail eve gelince kimse olmadığını görür, köylülerle birlikte Emine'yi ararlar ancak bulamazlar. O günden sonra kimse Emine'yi görmez.

“Bir Orman Hikâyesi”nde idare ile birlik olan şirketin orman emekçisi köylü halkla mücadelesi ve köylüyü mağlup etmesi halkçı ve gerçekçi bakış açısıyla anlatılmıştır. Asım Bezirci bu hikâyenin Sabahattin Ali'nin romantizmden gerçekçiliğe yönelişinin ilk ürünlerinden¹² olduğunu söyler. Köy halkı, dışarıdan bir el/gücün ormanı ellerinden alacağı hiç akıllarına gelmezken, bir gün ormanın diğer ucunda bir şirketin ormanı işletmeye başladığını görürler. Köylüler başlangıçta bunu bir sorun olarak görmezken ormanda açılan meydanların genişlemesiyle telaşlanmaya başlarlar. Şirket kendisine ayrılan bölümle yetinmeyip köylülerin alanına da girer. Köylü bu durum karşısında şirkete karşı koyar, kendi baltalıklarına girilmesine izin vermez. Orman, eli kolu bağlanan köy halkının gözleri önünde yavaş yavaş erir. Köylüye yalnız beş altı yüz ağaçlık bir koru kalır. Bir gün şirket bu koruluğa da girer. Başka hiç maddi değeri kalmayan köylüler bu koruluğu canları pahasına korur. Önlerine duran jandarma ve işçileri yıldırıp içlerinden akıl kişileri bölge idaresine gönderirler. Olay yerine gelen idareci, şirketten yana bir tutum sergileyip jandarmaya köylüleri uzaklaştırmaları için emir verir. Bunun üzerine köylü hep birden jandarmaya saldırır. Daha sonra ilk birliğe yardıma gelen jandarmalar köyün bütün erkeklerini alıp götürür.

Sabahattin Ali gibi Cumhuriyet dönemi hikâyecisi olan **Nurettin Topçu**'nun Cumhuriyet dönemi Anadolu'su bürokrasisini işleyişi benzerdir. Nurettin Topçu da bürokratların liyakatsiz biçimde terfi ettirildiği, rüşvet ve adam kayırmacılığın had safhaya varmasını sert bir dille eleştirir. “Memuriyet Hayatı” hikâyesinde Harun Bey memuriyet hayatına Antep'te icra memurluğuyla başlar. İlk memuriyet yıllarında dairedeki reisin evdeki alışverişine kadar her işini kendisine yaptırması yüzünden sıkıntı çeker. Hatta bir gün reise kadın aramak zorunda bile kalmıştır. Buradan sonra Mihriban'la evliyken Antalya'ya mahkeme kâtibi olarak gider. Antalya'da bir toplantıda eşi Mihriban hâkimin eşinden daha yukarda oturduğu gerekçesiyle bunu gururuna yediremeyen kadın durumun hâkim kocasına anlatır. Bu duruma sinirlenen hâkim de dört sene hâkim muavinine sicil vermeyerek Harun Bey'i Muş'a gönderir. Muş'taki memuriyeti zarfında da Antalya'da yaşadığı olay yakasını bırakmaz oradan da Mardin'e gönderilir. Mardin'de de kaçakçılık davalarının bıçaklı tehditli derdine de dayanamayan Harun Bey İstifa ederek İstanbul'a döner. Dokuz buçuk ay İstanbul'da işsiz kaldıktan sonra bir tanıdığı vesilesiyle Nafia Vekâlet'inde vazife alıp Ankara'ya gider. Burada göze girdiği işlerinin iyi gittiği bir zamanda inşaat müteahhidi Haygaz'la anlaşan başmühendisin hırsızlığını müdüre şikâyet edince tahkikat açılır ancak dava kapatılır. Daha sonra müdürün cenazesine Harun Bey'in dairesi diğer dairelerde daha küçük bir çelenk gönderdiği için dedikodu konusu olur. Sonunda da müdür onu Eskişehir'e yollar. Burada da bir ziyafette müdürden önce kadeh kaldırdığı için gözden düşer ve Erzurum'a yollanır. Erzurum'da kolordu kumandanının eşine Paşaanne demeyip de sadece hanumefendi dediği için gözden düşer. Harun Bey, sonra sırasıyla Artvin, Amasra, Adapazarı'nda memuriyet yapmış nihayet uzun ve maceralı meslek hayatına Çanakkale'de emekli olarak son vermiştir. Amirlerinin kişisel ve önemsiz durumlardan dolayı Anadolu'da şehir şehir gezerek görev yapan Harun Bey, meslek hayatının da verdiği yorgunlukla, kızının nikâhından bir gün önce tam altmış bir yaşında sokak ortasında bir kalp krizi sonucu hayatını kaybeder. Cesedi de bir gece sabaha kadar caminin avlusunda üzerine muşamba serili bir vaziyette bekler.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse Refik Halit'in bürokrasi konulu hikâyelerinde ironik yer yer mizaha varan bir anlatım öne çıkarken, Sabahattin Ali'nin hikâyelerinde ise trajik bir anlatım baskındır. Nurettin Topçu'nun bürokrasi konulu tek hikâyesi olan “Memuriyet Hayatı” hikâyesinde de trajik bir son vardır. Refik Halit daha çok bürokrat ve memurların yeteneksizliğini, tembelliğini, sorumsuzluğunu vurgular. Örneğin “Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde Âgah Bey'in içine girdiği memur ortamıyla yaşadığı değişim anlatılırken, taşra memurunun görevine karşı ne derece sorumsuz olduğuna da vurgu yapılır. “Sarı Bal” hikâyesinde de yine zevk ve kadın düşkünü memurların yaşadığı olumsuz sonuçlara dikkat çekilir. Rüşvet sorunu ve nüfuzlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanan memurlar da “Koca Öküz” ve “Boz Eşek” hikâyelerinde işlenir. Refik Halit'in “Vehbi Efendi'nin Şüphesi” hikâyesinde Vehbi Efendi'nin şahsında beceriksiz ve liyakatsiz bir memur örneği gösterir. Sabahattin Ali ise bürokrat ve küçük memurların acımasızlığını, rüşvet ve yolsuzluğun Anadolu halkını nasıl mağdur ettiğini sert bir dille eleştirir. “Kağrı”, “Komik-i Şehir”, “Candarma Bekir”, “Kazlar”, “Sulfata”, “Sıcak Su” gibi hikâyelerde halkın anlayışsız ve acımasız memurlarının kötü davranışları sonucu çektikleri sıkıntılar çarpıcı bir şekilde işlenir. “Fikir Arkadaşı” hikâyesinde de kendi çıkarları doğrultusunda mesai arkadaşını bile hapse attırmaktan çekinmeyen çıkarıcı bir memur portresi çizilir. “Asfalt Yol” hikâyesi de yine halkın ihtiyaçlarını gözetmeden kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden çıkarıcı ve duyarsız bir valinin yaptırdığı asfalt yol halkın hayatını olumsuz yönde değiştirir. Sabahattin Ali gibi Cumhuriyet dönemi hikâyecisi olan Nurettin Topçu'nun Cumhuriyet dönemi Anadolu'su bürokrasisini işleyişi benzerdir. Nurettin Topçu da

¹² Asım Bezirci, *Sabahattin Ali*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2007, s. 96

bürokratların liyakatsiz biçimde terfi ettirildiği, rüşvet ve adam kayırmacılığın had safhaya varmasını sert bir dille eleştirir. “Memuriyet Hayatı” hikâyesinde yöneticilerin kişisel çıkarları için astı konumundaki memurların yükselmesini engellemeleri eleştirir. Hikâyenin ana kişisi Harun Bey, haksızlıklara boyun eğmediği içi ya da üstlerinin kişisel kaptisleri yüzünden yıllarca terfi alamadan Anadolu’da şehir şehir gezmek zorunda kalır. Yaşadığı hareketli memuriyet hayatı onu yorar ve kızının mürüvvetini göremeden hayatını kaybetmesine neden olur.

Refik Halit Kara, Sabahattin Ali ve Nurettin Topçu’nun yaklaşık bir asır öncesinde işaret ettiği ya da eleştirdiği bürokratik sorunlar/aksamaların benzerine ne yazı ki bugün de rastlanılmaktadır. Yirmi birinci yüzyılda da Anadolu halkı yozlaşmış bürokrat ve memurlar yüzünden mağdur edilmektedir. Yirmi birinci yüzyılda başta Mustafa Kutlu’nun *Tufandan Önce* adlı eseri olmak üzere, bürokrasideki aksamalar edebi eserlerde yine eleştirel bir bakışla ele alınmaktadır.

KAYNAKÇA

- Karay, Refik Halid, *Memleket Hikâyeleri*, İnkılap Yayınları, İstanbul: 2015.
Ali, Sabahattin, *Değirmen*, YKY, İstanbul: 2015.
Ali, Sabahattin, *Yeni Dünya*, YKY, İstanbul: 2015.
Ali, Sabahattin, *Sırça Köşk*, YKY, İstanbul: 2015.
Ali, Sabahattin, *Kağm, Ses, Esirler*, YKY, İstanbul: 2015.
Ali, Sabahattin, *Çakıcı’nın İlk Kurşunu*, YKY, İstanbul: 2015
Topçu, Nurettin, *Taşralı*, Dergâh Yayınları, İstanbul: 2014
Aktaş, Şerif, *Refik Halit Karay*, Akçağ Yayınları, Ankara: 2004
Bezirci, Asım, *Sabahattin Ali (Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Eserleri)*, Evrensel Basın Yayın, İstanbul: 2000.
Korkmaz, Ramazan, *Sabahattin Ali (İnsan ve Eser)*, YKY, İstanbul: 1997.
Kutlu, Mustafa, *Sabahattin Ali*, Dergâh Yayınları, İstanbul: 1995.
“Bürokrasi”, *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2005
Levent Ali Çanaklı, *Türk Romanında Bürokrasi ve Memurlar (1872-1950)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Bursa 2007